

Богашко О.Л.
Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини

Амортизаційні відрахування в системі джерел відтворення основного капіталу в економіці України

Найвагомішим, головним джерелом капітальних вкладень у будь-якій країні є амортизаційні відрахування. Амортизація являє собою надзвичайно складне економічне явище. Вона з'єднує риси витрат виробництва і джерела коштів, процеси руху вартості і важелі управління відтворенням, відшкодування зношених і нагромадження нових засобів праці. Амортизаційні відрахування входять у собівартість виробленої продукції і після її реалізації акумулюються в амортизаційному фонді, який покликаний відшкодувати вартість зносу засобів праці. Однак, дія фонду амортизації не обмежується лише функцією відшкодування і часом виступає дієвим засобом не лише простого, а й розширеного відтворення основного капіталу. Основною умовою, що дозволяє використовувати амортизаційний фонд як джерело розширеного відтворення, є специфіка кругообігу засобів праці. Фонд амортизації нагромаджується поступово, мірою зношування основного капіталу, а витрачається він на оновлення останніх лише після закінчення певного періоду – практично через кілька років, а то й десятиліть. Через це амортизаційні кошти можуть бути використані для впровадження нової техніки ще до повного фізичного або морального зносу діючих машин та устаткування, тобто для технічного вдосконалення наявного парку. Таким чином, амортизаційні відрахування використовується на відшкодування і розширення основного капіталу.

Для нинішнього стану економіки України характерні скорочення інвестиційної діяльності та недосконалість системи амортизації. В результаті поглиблюється технологічна відсталість підприємств. Для багатьох з них проблемою стало не вдосконалення, а підтримання виробничого потенціалу на попередній технічній основі. Тільки продумана політика амортизації забезпечить надходження достатніх коштів для постійного оновлення основних виробничих фондів, а відсутність її призведе ще до більшого їх старіння.

В умовах інфляції для забезпечення відповідності нарахованої амортизації справжній потребі в коштах на відтворення основних виробничих фондів необхідне систематичне проведення індексації їх балансової вартості.

Іноді висловлюються побоювання, що при існуючих нині в Україні цінах неможливо збільшувати витрати виробництва за рахунок індексації основних фондів, тому що це призводить до зниження конкурентоспроможності продукції. З цим не можна погодитись ось чому. По-перше, за рахунок правильної індексації основних фондів відбувається уточнення справжніх витрат виробництва, а не їх завищення. По друге, збільшення амортизаційних відрахувань і собівартості продукції не обов'язково має супроводжуватися підвищенням ціни. Відбувається уточнення справжніх витрат виробництва, і відповідно може бути знижений розмір прибутку.

В 1992-1993 рр. подвоєння цін відбувалося менше ніж за два місяці. Тому засоби праці, придбані до і відразу після переоцінки основних виробничих фондів за станом на 1.05.1992р., через рік враховувалися за вартістю, яка в окремих випадках уже в 130-280 і більше разів була меншою діючих цін на їх аналоги [1, с.94]. Отже, нараховувана амортизація занижувалася в 130-280 разів і становила близько 0,8-0,4% необхідної суми. Штучно занижувались витрати виробництва, завищувались прибуток і податок на доход. Підприємства залишалися без засобів для самофінансування. У масштабах народного господарства завищувалася розрахункова величина національного доходу і фонду нагромадження. Становище підприємств виявилось особливо важким, оскільки в 1993 і 1994 рр. 25 % амортизаційних відрахувань вони мусили

направляти в державний бюджет [2, с.32]. За ці роки для українських підприємств амортизаційні відрахування практично повністю втратили своє значення як джерело власних коштів, що позбавило підприємства можливості залучати позичені кошти, бо за відсутності власних коштів банки не видають кредити. Виробляти продукцію стало найневигіднішою справою.

З метою активізації інвестиційної діяльності підприємств Кабінет Міністрів України своєю постановою запровадив нову систему амортизації з 1 січня 1997 р. З деякими змінами ця система діє з 1 липня 1997р. відповідно до Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств”.

Цей варіант дозволив підприємствам застосувати тільки щорічну індексацію основних фондів, згідно з індексом інфляції за минулий рік, зменшеним на 10%. При цьому забезпечений у результаті індексації додатковий розмір амортизаційних відрахувань вважається „капітальним доходом” і оподатковується. Норми амортизаційних відрахувань для більшості видів засобів праці збільшено в 2-5 разів, а відрахування проводяться від залишкової вартості [3]. Це означає, що для більшості видів засобів праці здійснено перехід від звичайного рівномірного нарахування амортизації до прискореної амортизації за методом зменшеного залишку. Спочатку, відповідно до закону, з понижуючим коефіцієнтом 0,7 нові норми амортизації мали застосовуватись лише в 1997р. Згодом дія понижуючого коефіцієнту була подовжена й на 1998р., а сам цей коефіцієнт був ще й зменшений до 0,6. Зроблено це з метою залучення до державного бюджету додаткових коштів.

Позитивним моментом нової системи амортизації стало те, що підприємствам, нарешті, дозволено самостійно приймати рішення про прискорену амортизацію вартості машин та устаткування, закуплених після 1 липня 1997 р. Відповідно до запропонованих норм повна амортизація цих засобів праці відбувається протягом 7 років.

Переваги прискореної амортизації можна порівняти з безпроцентною позикою на технічний розвиток підприємства. У першій половині строку служби нововведених засобів праці штучно завищується собівартість продукції.

За рахунок підвищених амортизаційних відрахувань відповідно знижується прибуток і податок на доход (прибуток), в розпорядженні підприємства залишається більше коштів для фінансування технічного розвитку. В другій половині строку служби спостерігається протилежна картина. Таким чином, прискорена амортизація має перевагу перед іншими видами податкових пільг, оскільки надавані підприємством додаткові ресурси за рахунок її застосування згодом повертаються в державний бюджет.

На наш погляд, прискорену амортизацію слід дозволити тільки для підприємств таких секторів, як промисловість, сільське господарство, транспорт, лісове господарство. Але навряд чи слід запроваджувати прискорену амортизацію меблів, легкових автомобілів, конторського обладнання, для яких річна норма амортизації становить 25%, - для цих видів основних фондів раціональніше використати порядок та норми амортизації, що існували раніше. Враховуючи, що багато підприємств є збитковими, не можна нав'язувати усім господарюючим суб'єктам тільки прискорену амортизацію. Збиткові підприємства не тільки не одержать від неї ніяких економічних переваг, а й зазнають штучно підвищених збитків. Тому із запровадженням нової системи не повинні скасовуватися норми амортизації, що діяли раніше.

При аналізі ролі амортизації у відновленні основного капіталу в Україні не можна обійти питання про тривалість проведення довгострокової практики одночасного нарахування амортизаційних відрахувань на повне відновлення і капітальний ремонт, оскільки попереднє нормування витрат на капітальний ремонт у складі амортизації суперечить її сутності.

Амортизація передбачає поступове погашення у вартості продукції зроблених витрат на основний капітал. Використання ж коштів на капітальний ремонт відносно моменту амортизації є, як правило, елементом витрат майбутнього періоду. Інакше кажучи, витрати на придбання і на його ремонт – принципово різні. Ремонтні роботи сприяють підтриманню устаткування в працездатному стані. Вони не відшкодовують витрат суспільної праці на

створення даних засобів виробництва, а являють собою нові витрати, які належать до поточних витрат, тобто становлять елемент обігового капіталу.

Якщо витрати на капітальний ремонт в обов'язковому порядку включаються у собівартість продукції через норми амортизації, зникає стимул їх скорочувати. Якщо ж ці витрати включаються у собівартість у міру їх необхідності без їх попереднього нормування, то виникає зацікавленість за наявності економічної доцільності замінити застаріле устаткування новим без проведення неефективного ремонту. Це сприятиме зменшенню собівартості й збільшенню прибутку підприємства. Таким чином, попереднє нормування витрат на капітальний ремонт у складі амортизації є фактором, який стримує науково-технічний прогрес.

До цього ж слід додати, що в наших умовах капітальний ремонт – це не спосіб часткового відшкодування основного капіталу, а по суті відновлювальне виробництво, яке відновлює по кілька разів застарілі машини й устаткування, що прослужили нормальний середній строк служби і, як правило, зняті машинобудівниками з виробництва через їх техніко-економічну застарілість. Витрачання на ділі відновлення значної суми амортизаційних відрахувань на капітальний ремонт це не що інше як марнотратство суспільної праці, зниження масштабів впровадження нової техніки у виробництво. Витрати на капітальний ремонт у тому вигляді, як вони склалися нині в Україні, слід визнати витратами на повне відновлення засобів праці в їх колишній натуральній формі.

В амортизаційній політиці залишається ще багато нерозв'язаних проблем. Заслуговує на увагу питання про правомірність однакового процесу регулювання амортизаційних відрахувань на підприємствах державного і недержавного секторів економіки. Поки що порядок регулювання амортизаційних відрахувань приблизно такий самий, як і раніше: строки і коефіцієнти амортизаційних відрахувань встановлюються державою. Однак, побутує думка, що в умовах переходу основного капіталу з державної власності у власність самих підприємств необхідно передати функції регулювання амортизаційних відрахувань таким самим підприємствам, а централізоване

регулювання повинно поширюватися лише на державні підприємства. Але загальновідомо, що в країнах з розвинутою економікою саме уряд встановлює норми і формує систему амортизації, яка постійно вдосконалюється, свідченням цього є амортизаційна політика США та ряду європейських країн.

Слід відмітити, що в умовах сьогодення фактично ніхто не інвестує структурну й технічну перебудову підприємств України – ні банки, ні нові підприємства, ні тим паче старі, позбавлені централізованих капітальних вкладень. Необхідно створювати умови для зміни технічної бази народного господарства. Необхідність подальшого прискорення технічного переозброєння діючих підприємств диктується гострою необхідністю виходу з економічної кризи. Складність полягає у тому, що до стадії пожвавлення ми підійдемо з ще більш застарілим основним капіталом ніж раніше. Для того, щоб не збільшувати наше економічне відставання, забезпечити зростання продуктивності праці, необхідно прискорено оновлювати його, вводити новий і ліквідувати старий капітал.

Ми притримуємося думки, що якби весь амортизаційний фонд використовувався за своїм прямим економічним призначенням, тобто як реноваційний, то тільки за рахунок цього джерела обсяг капітальних вкладень міг би бути значно більшим. До того ж амортизаційні відрахування, на відміну від прибутку, є у всіх підприємств, включаючи збиткові. Звичайно для окремо взятого підприємства існує певний розрив у часі між нарахуванням амортизації і використанням на технологічне оновлення виробництва. Тому на даний момент доцільним є використання амортизаційного фонду одних підприємств іншими підприємствами, але тільки на засадах комерційного кредиту.

За таких умов було б доречно законодавчо закріпити використання амортизаційного фонду тільки за його призначенням. Згідно з теорією відтворення, амортизаційний фонд за своєю економічною суттю – фонд заміщення. І тому економічно шкідливим є його використання на споживання, тобто „проїдання” основного капіталу, що нині, на жаль, має місце в Україні.

Отже, за рахунок лише одного джерела - амортизаційного фонду – існує можливість значного відтворення основного капіталу в економіці України.

Список літератури:

1. Статистичний щорічник України за 1993 рік. К., “Українська енциклопедія”, 1993, 248с.
2. Орлов П. Державне регулювання оновлення основних фондів // Економіка України. – 1994. - №6. – С.31-35.
3. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” // Галицькі контракти. – 1998. - №1-2. – С.112-140.
4. Орлов П., Орлов С. Державна амортизаційна політика та її відбиття у стандартах бухгалтерського обліку // Економіка України. – 2001. - №3. – С.30-34.